

Din activitatea comisiunilor locale și a comisiunilor județene pentru reforma agrară în anii 1919-1920 în câteva județe din Transilvania

MARCEL STIRBAN

Reforma agrară din Transilvania a fost înscrisă în hotărârile Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918 ca o necesitate de ordin social-economic. Era o problemă cerută în primul rînd de țărănime, impusă de situația lor economică; era o problemă a cărei rezolvare a fost înțeleasă — firește interesat și diferențiat — și de burghezia transilvăneană.

Din îndemnul țărănimii ce și-a scris numele în șiruri lungi, pe lungi pețiții, cerînd prin ele pămînt sau mai degrabă de teama a ceea ce putea să însemne forța țărănimii pusă în mișcare în același scop, dar prin mijloace mai radicale; avînd apoi conștiința cointeresării burgheziei în înfăptuirea reformei agrare și împuternicirea guvernului de a alcătui proiectul legii de reformă agrară, Consiliul Dirigent pornește acțiunea de pregătire a proiectului. Apoi, după ce proiectul de lege întocmit devine decret-lege, acțiunea continuă cu „aplicarea“ acestuia — o perioadă lungă și mai ales caracterizată doar prin instituirea unor organe, strîngerea de date și folosirea — și a unora și a altora, în anii 1919—1921 în scopul aplicării arendărilor forțate.

Decretul-lege 3911 din 10 septembrie 1919¹, de care aminteam mai sus, invocînd art. 5 al unui alt decret lege, 3632 din 11/25 decembrie 1918² și punctul 5 din art. 3 al rezoluției Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918³, declară în toamna anului 1919 dreptul statului de expropriere pentru cauză de utilitate publică.⁴

Scopul exproprierilor era formulat în patru puncte. În cel dintîi se pune problema sporirii, completării și întregirii din punct de vedere economic a proprietăților rurale țărănești, iar în celelalte trei se vorbește de formarea sau consolidarea proprietăților mijlocii și a fermelor model, a unor industrii și mici gospodării pe seama muncitorilor de la orașe.⁵

În alte articole se precizează apoi terenurile supuse exproprierii, în întregime sau parțial⁶, precum și problema celor îndreptățiți la împrumut.⁷ Nu ne propunem în acest studiu o analiză a problemelor legate de scopul reformei agrare, de realizările și limitele sale. Ne vom opri doar asupra a două instituții a căror înființare a cerut-o decretul-lege 3911/1919 în vederea pre-

1 C. Hamangiu, **Codul general al României, Legi uzuale, vol. IX—X**, p. 193—205.

2 **Monitorul Oficial**, nr. 212 din 13 decembrie 1918, notă din C. Hamangiu, **op. cit.**, vol. IX—X, p. 193.

3 C. Hamangiu, **op. cit.**, vol. VIII, p. 1163.

4 **Ibidem**, p. 193.

5 **Ibidem**.

6 **Ibidem**, art. 2—12, p. 193—197.

7 **Ibidem**, art. 31—35, 37—38, p. 202—204

gătirii și aplicării reformei agrare promisă la Alba Iulia. Este vorba de comisiunile locale și comisiunile județene, de organizarea, atribuțiunile și activitatea lor în perioada 1919—1920. Materialele documentare folosite, deși privesc numai câteva județe din Transilvania, permit totuși o generalizare a concluziilor.

Comisiunile locale trebuiau constituite, potrivit decretului-lege 3911/1919 din judecătorul de ocol în raza căruia era situată moșia, consilierul agricol județean, proprietarul sau proprietarii moșiei și doi delegați ai sătenilor, aleși și ei. Primii doi — judecătorul și consilierul — puteau să-și trimită și substituții, iar proprietarii pe împuterniciții lor. Delegații sătenilor era îngăduit să fie numiți și din oficiu, în caz de neînțelegere.⁸

Comisiunile locale aveau menirea de a determina la fața locului terenurile ce urmau să fie expropriate, de a încerca „...o înțelegere definitivă între proprietari și săteni, atît în ce privește arealul de expropriat, cît și în ce privește prețul acestuia, cuprinzînd în proces verbal înțelegerea făcută sau, în caz contrar, excepțiunile și motivele părților interesate“.⁹ Procesul verbal încheiat, în original și două copii, era înaintat comisiunii județene care, la rîndul său, va trimite mai departe una din cele două copii la Banca Agrară, iar a doua la Consiliul Dirigent, Resortul agriculturii.¹⁰

Cu această procedură, asemănătoare unor procese civile neîncheiate, comisiunile locale urmau să-și înceapă activitatea în cel mult 60 de zile de la data promulgării decretului lege 3911/1919¹¹, adică pînă la sfîrșitul primei decade a lunii noiembrie 1919.

Celelalte instituții — comisiunile județene — grupînd în jurul lor o seamă de specialiști : juriști, ingineri din unele ramuri ale științelor agricole și delegați numiți de prefect¹², aveau, în înțelesul aceluiași decret-lege, duble atribuțiuni. Puteau pune în aplicare propunerile comisiunilor locale¹³ sau de a hotărî în merit dacă procesul verbal încheiat de comisiunea locală conținea probleme în litigiu între proprietari și săteni. În acest ultim caz, în ședințe tot asemănătoare judecăților civile, comisiunile județene își consemnau hotărîrile lor în procese-verbale, repetînd aici atît cererile țăranilor cît și pretențiile vechilor proprietari.¹⁴

Decretul-lege 3911/1919 impunea ca toate hotărîrile comisiunilor județene să fie afișate la primăria comunală, la prefectura județului și publicate

8 *Ibidem*, art. 15, p. 199.

9 *Ibidem*, art. 15, 16, p. 199.

10 *Ibidem*, art. 16, p. 199.

11 *Ibidem*, art. 15, p. 199.

12 *Ibidem*, art. 17, p. 199.

13 „Dacă procesul-verbal luat de comisiunea locală va conține învoiala proprietarului și a sătenilor, comisiunea județeană va trimite un delegat al său la fața locului care, împreună cu primarul comunei și cu delegatul „Băncii Agrare“, va conscrie pe acei cari doresc a fi împărțâșiți cu pămînt, clasificîndu-i în baza art. 33 și va încerca să facă învoire între ei, privitor la împărțirea pămîntului. În cazul cînd și împărțirea pămîntului se va fi făcut în bună înțelegere, delegatul băncii va da pămînt în folosință individuală sătenilor conscriși, în caz contrar delegatul băncii va constitui în tovărășie pe toți cei conscriși și în lipsă de pămînt suficient, îi va clasifica și grupa, ținînd seama de dispozițiunile art. 33. Delegatul comisiunii județene, ajutat de primar și delegatul băncii, va preda tot pămîntul ce are să fie expropriat în folosința comună tovărășiei ...comisiunea județeană, după primirea raportului delegatului său, va delimita definitiv la fața locului porțiunea expropriată, va stabili amănunțit hotărârile și va fixa prețul...“ *Ibidem*, art. 18, p. 200.

14 *Ibidem*, art. 19, p. 200.

în Gazeta Oficială, după ce fuseseră aduse la cunoștință în ședință, verbal.¹⁵ Excepție făceau hotărârile privitoare la preț care urmau să fie „inmanuate numai proprietarului la sediul administrației moșiei”.¹⁶ Hotărârile comisiunilor județene privind suprafețele expropriate și atribuite sătenilor puteau fi atacate în termen de 15 zile la Consiliul Superior pentru reforma agrară¹⁷, iar cele privind prețul de expropriere, la Curtea de apel.¹⁸

Izvoarele contemporane cercetate de noi : materiale de arhivă și presă, dovedesc că nu s-au încadrat comisiunile locale în termenul stabilit pentru începerea activității lor, după cum s-a întâmplat și cu cele județene. Până în prima decadă a lunii noiembrie 1919 — perioadă stabilită, după cum am văzut, ca termen de constituire a comisiunilor locale — nu am găsit în materialele cercetate nici un caz care ar atesta începerea activității acestor instituții. Fuseseră pornite — e drept — alte lucrări, statistice, și prin intermediul altor instituții, mult mai devreme, chiar la începutul anului 1919, în vederea aceluiași scop : pregătirea reformei agrare. Despre ce s-a făcut atunci, vom vorbi însă ceva mai târziu.

De fapt, Resortul agriculturii va aduce precizări în legătură cu atribuțiunile comisiunilor locale și a celor județene prin două instrucțiuni, nr. 1004 și 1005, abia la 20 noiembrie 1919, cu aplicabilitate din ziua următoare.¹⁹

Instrucțiunile nr. 1004/1919 vizau îndeosebi activitatea comisiunilor locale. Ele stabileau o ierarhizare a lucrărilor intrate în competența acestora : primirea declarațiilor din partea proprietarilor, deschiderea unui dosar de reformă agrară pentru fiecare mare proprietar, completarea lui cu extrase după cărțile funduare și hărțile cadastrale ale moșiilor, „declareate sau reclamate spre expropriere”²⁰, fixarea datei pentru întregirea comisiunilor locale cu delegații sătenilor, anunțarea datei respective completului comisiunilor locale și primăriei comunale. După toate aceste formalități îndeplinite, urma deplasarea comisiunii locale în comuna în care era situată moșia supusă exproprierii. Aici dosarul era completat cu procesul verbal cerut de prevederile decretului-lege 3911/1919. În procesul verbal era obligatoriu consemnarea numelui delegaților săteni, aleși sau numiți, dorințele acestora în materie de expropriere-împroprietărire, declarațiile proprietarului, concluziile comisiunii reșită pe teren, la fața locului, atunci când situația cerea această deplasare, o descriere a terenurilor în cauză — întindere, inventar, precum și o delimitare a părții reclamate de săteni, observațiile și cererile sătenilor, ale proprietarilor, precum și părerile celorlalți membri ai comisiunilor.²¹

Comisiuni locale se puteau forma și pentru comunele unde nu se găsea teren supus exproprierii în cazul în care sătenii solicitau pământ din satele vecine. Atribuțiile lor erau însă numai de „a fixa cererile”, tot prin procese-verbale analizate apoi de comisiunile locale pe teritoriul cărora se găsea pământul solicitat, în prezența delegațiilor sătenilor ce au cerut pământ.²²

Aceleași instrucțiuni mai fac două precizări nu lipsite de semnificație, și anume : comisiunea locală „nu are atribuțiunea *de a decide* ci numai *de a fixa* dorințele părților și *de a menține* ordinea, în cazul în care nu reușește să împace părțile”.²³

15 *Ibidem*, art. 22, p. 201.

16 *Ibidem*.

17 *Ibidem*, art. 19, p. 200.

18 *Ibidem*, art. 21, p. 201.

19 — **Consiliul popular al județului Cluj**, fond : **Dirrecția regională a domeniilor**, dos. nr. 63/1920, p. 310—313, 315—317.

20 *Ibidem*, p. 315—317.

21 *Ibidem*.

22 *Ibidem*.

23 *Ibidem*.

Noile instrucțiuni păstrează compoziția comisiunilor locale și, în felul acesta, denumirea lor rămâne în continuare improprie, le păstrează și caracterul informativ, de sondaj, dar le atribuie, în schimb, dreptul de a lua măsuri pentru menținerea ordinii.

Instrucțiunile nr. 1005/1919, invocând în elaborarea lor articolul 54 din decretul-lege 3911/1919²⁴ aduceau precizări în materie de procedură pentru cele două comisii: locale și județene.²⁵ Se refereau în mod special, la articolele 15, 17 și 33 din decretul-lege 3911/1919.²⁶

O nouă ordonanță semnată la 28 mai 1920 de G. Caroflid și G. Cipăianu cerea comisiunilor locale să „ia măsurile cele mai urgente și potrivite scopului”, ca lucrările ce le erau atribuite prin decretul-lege 3911/1919 să fie terminate în timp de maximum două luni²⁷, adică până la sfârșitul lunii iulie 1920.

Și aceste instrucțiuni păstrează caracter informativ lucrărilor executate de către comisiunile locale, deși atribuțiunile lor sînt acum lărgite, mai clar conturate și pun problema înființării comitetelor locale cu obligația acestora de a întocmi tablourile celor îndreptățiți la împrumut.²⁸ Ele dovedesc însă, în același timp, că lucrările ce intrau în atribuțiunile comisiunilor locale sau județene nu cunoscuseră în perioada noiembrie 1919 — mai 1920 ritmul așteptat.²⁹ De altfel, acest lucru se recunoaște chiar în instrucțiuni³⁰ și rezultă și din o seamă de rapoarte sosite din partea unor consilierii agricole.³¹

Sînt de asemenea binecunoscute pe de o parte faptul că în perioada arătată, cu prelungire pînă în 1921 inclusiv, exproprieri și împrumutări în sensul decretului-lege 3911/1921 nu s-au făcut, deși cei doi termeni sînt înțelșiți mereu în ordine și rapoarte, în presă, iar pe de altă parte este atestată atît existența comisiunilor locale cît și a celor județene — create în scopul aplicării reformei agrare — din toamna anului 1919 sau din iarna anului 1920. Activitatea acestor două comisii, desfășurată pînă în iulie 1921, a fost recunoscută în august, iar ca instituții au continuat să existe un timp și după apariția noii legi de reformă agrară.³² În această situație socotim firești

24 C. Hamangiu, *op. cit.*, vol. IX—X, p. 205.

25 — **Consiliul popular al județului Cluj**, fond. citat, dos. nr. 63/1920, p. 310—313.

26 *Ibidem*.

27 *Ibidem*, p. 221 și **Arhiv. St. Brașov**, fond. **Serviciul agricol al județului Brașov**, dos. nr. 1/1918—1920.

28 *Ibidem*.

29 *Ibidem*.

30 *Ibidem*.

31 — **Arhiv. St. Brașov**, fond. **Serviciul agricol al județului Brașov**, dos. nr. 3/1919 filele 3—4, 11, dos. nr. 4/1920, fila 47 și **Consiliul popular al județului Cluj**, fond. **Direcția regională a domeniilor**, dos. nr. 63/1920, p. 242.

32 „Comitetul agrar. Secțiunea Cluj, nr. 4433 din 24 august 1921. Domnule consilier... În epoca tranzitorie ce va decurge fatal pînă la intrarea în vigoare a hotărîrilor comisiunilor de ocol sau județene ce se vor da pe baza noii legi și va rămîne definitivă, deci executabilă, se va menține neapărat actualul regim al arendărilor forțate. Sătenilor îndreptățiți cărora li s-au distribuit teren din acel declarat expropriabil pe baza decretului lege nr. 3911/1919, și, deci supus arendărilor forțate, vor continua ne'ulburați de nimeni să-și folosească acest teren pe baza hotărîrilor comisiunilor județene date în conformitate cu acest decret, situație care rămîne pînă la intrarea în vigoare a hotărîrilor ce se vor da și va rămîne definitivă pe baza noii legi. Actualele comisii județene, cele de ocol (locale) și comitetele locale, care s-au înființat și au funcționat pe baza decretului lege 3911/1919 (ultimelile de fapt în temeiul ord. nr. 21923 din 28 mai 1920) nu se vor dizolva decît atunci cînd comisiunile județene ce se vor institui în baza art. 58 și următoare din cap. VI al noii legi vor fi virtual organizate și deci vor putea funcționa, cu care ocaziune se va preda noile comisii scriptele, întregă arhivă și numerarul ce eventual îl vor avea asupra lor”. **Arhiv. St. Brașov**, fond. **Serviciul agricol al județului Brașov**, dos. nr. 4/1920, p. 207—208.

întrebările când au luat ființă comisiunile locale și cele județene, cum și-au desfășurat activitatea și cărui scop i-au servit?

Materialele de arhivă cercetate dovedesc că începînd din toamna sau iarna anului 1919 și pînă în 1921 inclusiv, comisiunile locale și cele județene pentru reforma agrară, lucrînd în temeiul decretului-lege 3911/1919 și a instrucțiunilor analizate pînă acum, sau de la un moment dat și în baza celor ce reglementau problema arendărilor forțate, deși au operat cu noțiunile de expropriere sau împrăprietărire, ceea ce au realizat nu a fost nici expropriere și nici împrăprietărire, ci o delimitare a pămîntului supus exproprierii și împrăprierii, lucrare ce a servit arendărilor forțate. Comisiunile locale și județene s-au transformat și ele, în această perioadă, în instituții subordonate scopului urmărit de arendările forțate. Parte din materialul scriptic strîns de aceste comisii va servi însă, începînd cu anul 1922, și hotărîrilor de expropriere și împrăprietărire luate în temeiul noii legi de reformă agrară pentru Transilvania din 1921.

Atribuțiunile comisiunilor locale și a celor județene, legate de aplicarea arendărilor forțate, apar chiar în normele ce reglementau această problemă, nu însă de la început, din primele instrucțiuni. De exemplu, în ordonanța Consiliului Dirigent nr. 7153, apărută după sancționarea decretului-lege nr. 3911/1919, nu se amintește nimic de comisiunile locale și nici de cele județene, ca fiind chemate să conlucre la aplicarea arendărilor forțate.³³ În schimb problema lor e pusă într-un raport al Resortului agriculturii din 2 noiembrie 1919³⁴, este reluată la 8 noiembrie³⁵, apoi în ordonanța nr. 20393/a din 10 februarie 1920³⁶, în circulara nr. 5617 din 22 iulie 1920³⁷ și în ordinul nr. 4433 din 24 august 1921.³⁸

Comisiunile locale și comisiunile județene au preluat, la rîndul lor, atribuțiunile avute de alte organe înainte: prefectură, pretură, primărie, consilierat, (prin prefect, pretor, consilier agricol, agent agricol), chemate să aplice fie arendările forțate cerute de ordonanțele 82 și 7153/1919, fie să culeagă anumite date statistice, înainte de apariția acestora, în scopul pregătirii reformei agrare. La 15 ianuarie 1919, Resortul agriculturii a cerut, de oildă, completarea pe comune și sate a unui chestionar în scopul amintit „...Primăriile și consiliile comunale — se spunea în instrucțiunile date pentru completarea chestionarului — au să răspundă fără întîrziere la întrebările din chestionare după cea mai bună cunoștință a lor... La sate se va proceda mai ușor, convocîndu-se adunări fie pentru a aduna datele, fie pentru a le controla și confirma“.³⁹ Datele cerute priveau proprietățile pe categorii, numă-

33 Arhiv. St. Cluj, fond. Consiliul Dirigent, Resortul agriculturii, mașă 5/a/1919, filele 811, 813—814.

34 *Ibidem*, mapa nr. 12/1919, fila 1146. Aici se pune și problema comisiilor comunale (comisiilor locale). Agentul agricol împreună cu doi delegați ai sătenilor, să formeze comisia comunală (comisia locală), care împreună cu secretarul comunal să între în tratative cu proprietarii moșiilor sau cu arendașii acestora, spre a stabili provizoriu suprafața de teren arabii, care urmează să se dea agricultorilor din raza moșiei în arendă pentru anul agricol 1920. *Ibidem*.

35 *Ibidem*, mapa 8/1919, filele 764—765.

36 — Este dată intrării în vigoare. „Arendările forțate... le va face comisiunea județeană pentru reforma agrară, constîuită conform decretului lege 3911/1919 cu concursul efectiv al consilieratelor agricole, fiind consilierul agricol organul executiv al comisiei județului. Arh. St. Cluj, mapa 5 a/1920, fila 840. Tot aici se amintește desore „Comisia pentru arendare și reformă agrară din Resortul agriculturii“. *Ibidem*.

37 — Este vorba de comisiunea județeană, art. 1—2. Arhiv. St. Deva, fond. Prefectura județului Hunedoara.

38 Arh. St. Brașov, fond citat, dos. nr. 4/1920, p. 207—208.

39 Arh. Stat. Cluj, fond citat, mapa 8/1919, fila 427—428.

rul locuitorilor ce se ocupă cu agricultura etc.⁴⁰ Importante prin conținut, ele au stat la baza lucrărilor de arendare forțată din primăvara anului 1919.

Data înființării comisiunilor locale și a comisiunilor județene a variat de la județ la județ. La 16 decembrie 1919 șeful Secției agricole din cadrul Resortului agriculturii trimite Secției pentru reforma agrară un raport, rezumând știrile primite pînă la acea dată de la consilierii agricoli privind comisiunile locale despre care spune că „...din cauza lipsei de numerar, acolo chiar unde au început activitatea... va trebui să înceteze“.⁴¹ Peste 11 zile Consiliul Dirigent hotărăște o anticipație în contul Băncii Agrare în sumă de 200000 coroane, pe seama comisiunilor locale.⁴²

Despre comisiunile județene ziarul *Patria* își informa cititorii, la 26 februarie 1920, că „toate au fost completate și puse în stare de funcționare“⁴³, iar comisiunile locale care ajunseseră la cîteva sute, „au și început să furnizeze materialul comisiunilor județene“.⁴⁴ Revenind la comisiunile județene, scria apoi că la Alba Iulia s-au „expropriat“ pînă la acea dată șase moșii și că „pînă la executarea pe teren a reformei agrare s-au luat măsuri prin ordonanța nr. 20393 ca țăranii să fie îndestulați cu pămînt deocamdată în arendă“.⁴⁵

Organul partidului național român exagera, fără îndoială, în problema comisiunilor județene⁴⁶ și greșea socotind cele 6 moșii din județul Alba expropriate deja. Aceeași greșeală o găsim și în ziarul *Dacia Traiană* din 27 martie 1920, cînd scria de hotărîrea comisiunii locale din Pianul de Jos, prin care ar fi „expropiat“ pămîntul bisericii evanghelice din comună.⁴⁷ Veridică era însă afirmația ziarului *Patria*, legată de arendările forțate la care comisiunile locale și cele județene și-au adus un aport hoărîtor în anii 1920—21 și numai în același sens poate fi înțeleasă și știrea din cotidianul *Dacia Traiană*.

Din materiale arhivistice aflăm că în județul Turda-Arieș comisiunile locale și-au început activitatea la 27 noiembrie 1919⁴⁸, iar în județul Tîrnava Mică lucrările pentru aplicarea legii de reformă agrară, în sensul constituirii comisiunilor locale, s-au început la 2 decembrie 1919. În acest județ — după afirmațiile consilierului agricol — pînă în a doua decadă a lunii februarie 1920, comisiunile și-au terminat lucrările în 100 de comune⁴⁹, promițînd o încheiere pe întreg județul la 13 martie 1920.⁵⁰

Chiar dacă relațiile matematice ale consilierului agricol sînt poate puțin exagerate, detaliile date în legătură cu activitatea concretă a acestor co-

40 *Ibidem*.

41 *Ibidem*, mapa 4/1919, fila 1403.

42 *Ibidem*.

43 *Patria*, nr. 42 din 26 februarie 1920, p. 1. Este vorba de comisiunile locale cेरute la 2 noiembrie 1919. Vezi nota 34.

44 *Patria*, nr. 42 din 26 februarie 1921, p. 1.

45 *Ibidem*.

46 La 27 februarie 1920, Secția agricolă Cluj comunica consilierilor agricoli și comisiunilor județene numele inginerilor silvici propuși pe lîngă comisiunile județene. **Consiliul popular al județului Cluj**, fond, citat, dos. nr. 63/1920.

47 *Dacia Traiană* din 27 martie 1920.

48 *Arhiv. St. Cluj*, fond citat, mapa 4/1919, p. 1400.

49 **Consiliul popular al județului Cluj**, fond citat, dos. nr. 62/1920, fila 254.

50 *Ibidem*.

miuniuni ni se par tipice, sub raport procedural.⁵¹ Nu credem de asemenea că lucrările descrise au ajuns în toate cazurile la forma finală, definitivă, în această perioadă. Comisiunea județeană a fixat, de exemplu, un termen de pertractare pentru rezolvarea „modului de folosință a moșiei statului român“, aflată pe hotarul comunei Cenade, pentru ziua de 21 martie 1921.⁵²

Lucrările în general nu au cunoscut un drum simplu și ușor. S-au confruntat opinii, s-au întâlnit împotriviri din partea proprietarilor, s-au scris multe contestații. Amintim cazul comunei Iernut, tot din județul Târnava Mică. Comisiunea județeană hotărîse arendarea unei părți din domeniile bisericii româno-catolice din Iernut, pămînt pe care „în primăvara anului 1919 sătenii muncitori de pămînt au lucrat la cultura porumbului în dij-mă“.⁵³ Țăranii au cerut în schimb exproprierea întregului domeniu.⁵⁴ Pe de altă parte, conducerea acestuia dorea anularea hotărîrii comisiei județene, încercînd să dovedească că e vorba de o fermă model.⁵⁵ Consiliul Dirigent a oscilat. Inclina chiar spre a da cîștig de cauză stăpînilor domeniului.⁵⁶ Consilierul agricol intervine și explică justetea hotărîrii luate de către comisiunea județeană și arată urmările social-economice ce ar decurge din anularea hotărîrii, încheind cu un hotărît avertisment: „... nimenea nu poate asigura cum că s-ar putea menține ordinea socială dacă domeniul Iernut nu ar fi expropriat. Nu se poate admite — continuă consilierul — ca aplicînd legea pentru reforma agrară în tot cuprinsul țării, sătenii din Iernut și jur se vor mulțumi ca să mai muncească și în viitor numai în parte, fără să fie împroprietăriți“.⁵⁷

Cazul descris nu este singular. Des pot fi întâlnite cereri hotărîte ale țăranilor de a li se da pămînt, dar tot des sînt și împotrivirile proprietarilor de a-l ceda, fie chiar și numai în arendă. Opiniile și deciziile organelor administrative — locale și centrale — au oscilat și ele cînd în favoarea unora cînd în a altora.

În alte două județe vecine — Sibiu și Făgăraș — consilierul agricol, același pentru ambele județe, comunică începerea lucrărilor comisiunilor locale în perioada 9—15 decembrie în plasa Nocrîh (Sibiu) cu comunele Șura Mică, Șura Mare, Gușterița, în zilele de 12, 14 și 15 decembrie, în comunele Rîușor, Cîrțisoara și Cîrța⁵⁸ din județul Făgăraș.

Comisiunea județeană de la Sibiu a lucrat — scrie *Gazeta Poporului* — în zilele de 29, 30 și 31 decembrie 1919 și 1 ianuarie 1920 în comunele Lancrăin, Laz, Căpîlna, Săsciori, iar în 5 ianuarie și respectiv 10 ianuarie la Țichindeal și Turnișor.⁵⁹ La 27 martie 1920 erau încheiate în 54 comune

51 ...Comisiunile locale au dresat în fiecare comună atîtea procese verbale cîte proprietăți au fost cerute de delegații sătenilor spre expropriere și la fiecare proces verbal s-au anexat extrasele după cartea funduară. Comisile locale au luat de bază în lucrările sale (lor) pe de o parte declarațiilor formular nr. 1001 RA întocmite de proprietari și de altă parte s-au servit de datele statistice din tabloul general statistic întocmit pentru fiecare comună. Tabloul general statistic cuprinde pe toți locuitorii comunei, cu numărul casei, cu membri familiei, starea materială și situația militară. Datele cuprinse în tabloul general statistic ne-au servit la determinarea în trăsături generale a lipsei de pășune, locuri de casă și teren de cultură și finanț pentru fiecare comună... **Ibidem.**

52 **Ibidem**, dos. 6/1921, p. 1.

53 **Arhiv. St. Cluj**, fond citat, mapa 12/1919, fila 179.

54 **Patria**, nr. 1 din ianuarie 1920, p. 3.

55 **Arh. St. Cluj**, fond citat, mapa 12/1919, fila 179.

56 **Ibidem**, mapa 10/1919, fila 977.

57 **Ibidem**, mapa 12/1919, fila 179. În această dispută intervine și presa. **Patria**, nr. 1 din 1 ianuarie 1920, p. 3.

58 **Arhiv. St. Cluj**, fond citat, mapa 4/1919, fila 1414.

59 **Gazeta poporului**, nr. 2 din 18 ianuarie 1920, p. 2.

din județul Sibiu lucrările comisiunilor locale, „în altele era în curgere și se vor termina — asigura *Dacia Traiană* — în scurtă vreme“.⁶⁰

Rapoarte adresate secției agricole din cadrul Resortului agriculturii sau — după desființarea Consiliului Drigent — serviciului agricol general, în legătură cu mersul lucrărilor comisiunilor locale au fost înaintate în perioada 1 martie — 11 mai 1920 din partea multor județe.⁶¹ De la Sibiu și Făgăraș știrile au sosit la 5 martie, de la Hunedoara la 8 martie, de la Sighișoara pentru județul Tîrnava Mare la 15 martie, 7 aprilie și 11 mai. Au mai trimis rapoarte județele Timiș, Bihor, Maramureș, Arad, Caraș-Severin, Lugoj etc.⁶²

Din raportul consilierului agricol al județului Arad desprindem că la 10 mai „lucrările comisiunei locale de expropriere decurgeau în mod normal în toate plasele județului, afară de plasa Pecica, unde n-au început pînă în prezent“.⁶³ Se recunoștea în același timp că „aproape în toate comunele cererile de pămînt din partea sătenilor nu sînt precizate în privința întinderilor de expropriat, deoarece nu sînt stabilite exact listele celor îndreptățiți. Din partea proprietarilor de asemenea — afirmă consilierul agricol — nu se fac oterte, căci cei mai mulți doresc să-și mențină proprietățile în întregime sub diferite pretexte“.⁶⁴ Vorbind de comisiunea județeană, arată că aceasta „încă nu și-a început lucrările de expropriere, neavînd personal de cancelarie necesar (iar) arendările forțate s-au făcut după posibilități, conform ordonanței nr. 20393/a. În multe locuri s-au dat în arendă și terenuri semănate cu porumb pentru a se putea satisface întrucîtva cerințele celor îndreptățiți, întrucît — repetă consilierul — mulți proprietari și arendași au întrebuițat toate mijloacele ca să-și cultive moșiile cu scopul de a eluda ordonanța arendărilor forțate“.⁶⁵

Acest raport, prin întregul său conținut, depășește importanța unei simple informații regionale. Toate problemele abordate primesc valoare de generalizare pentru întreaga Transilvanie. Este o confirmare a preluării din partea comisiunilor locale sau județene de reformă agrară a unor atribuțiuni în vederea aplicării arendărilor forțate, de o înființare a lor pe parcurs, la date diferite. Este încă o dovadă a obstacolelor mereu așezate din partea marilor proprietari și a marilor arendași în calea realizării arendărilor forțate. Toate acestea au loc în condițiile unor nesfîrșite cereri colective și individuale, acțiuni directe de grup ale țăranilor lipsiți de pămînt. Cererile lor sînt adevărate și aspre rechizitorii, iar intrările forțate pe pămînturile moșierești rodul unei neclintite dorinți de a deveni stăpîni pe pămîntul ce-l socoteau de drept și cu dreptate al lor. Forței lor nu i se mai putea opune o altă forță. Ea se oprea doar în fața pămîntului atunci cînd acesta devenea a lor chiar și numai sub forma arendărilor forțate.

Așa s-au petrecut lucrurile și în regiunea Sălajului. Aici comisiunile locale își începuseră activitatea în 1919, pentru ca la 22 martie 1920 să fie „în curgere neînteruptă în toate plasele Sălajului“.⁶⁶ Se înregistraseră desigur, în toamna și iarna anului 1919, numeroase acțiuni țărănești în această regiune, acțiuni care au provocat declanșarea unei activități mai intense a comisiunilor locale de aici. Confirmă indirect această stare de lucruri un alt raport al consilierului agricol din ianuarie 1920 : „...în chestia mișcării între populația din Sălaj am onoare a vă raporta că poporul s-a liniștit, însă exproprieri de

60 *Dacia Traiană* din 27 martie 1920, p. 2.

61 **Consiliul popular al jud. Cluj**, fond citat, dos. nr. 63/1920, p. 242.

62 **Ibidem**.

63 **Ibidem**.

64 **Ibidem**.

65 **Ibidem**.

66 **Ibidem**, p. 325.

moșii vor fi necesare de făcut“.⁶⁷ Expropierea pământurilor moșierești, de care era legată apoi împrumutarea, deziderat social-economic vechi, întâiul în categoria drepturilor de această natură cerute de țărani — era prețul liniștirii țăranilor de pe întreg pământul țării.

Intr-o altă parte a Transilvaniei, în Țara Bîrsei, șeful judecătoriei de ocol Brașov, în calitate de președinte al comisiei locale pentru reforma agrară din plasele Brașov, Feldioara și Satulung, hotărîse datele completării acesteia pe comune⁶⁸ „și pentru dezbaterea chestiunilor aparținătoare atribuțiilor“, pentru 25 de localități, în intervalul 1 mai — 28 iunie 1920.⁶⁹

Spre sfîrșitul anului 1920, consilierul agricol de la Brașov arăta că și comisiunea județeană a început „lucrările arendărilor forțate, care lucrări le-a terminat în ziua de 19 decembrie 1920, operînd în 23 de comune ale județului. În aceste 23 de comune — continuă consilierul — s-au supus arendărilor forțate 10263 iug. pământ arător, pășune de șes, de pădure și de munte“.⁷⁰ Rămăsese nerezolvată problema arendărilor forțate în orașul Brașov.⁷¹

La 8 martie 1921, același consilier prezenta stadiul lucrărilor pentru arendările forțate în județele Brașov, Trei Scaune și Ciuc — raza de activitate a consilieratului său. Despre primele două județe spunea că a primit în a doua jumătate a lunii februarie 1921 copii de pe hotărîrile luate în problema arendărilor forțate și le-a trimis agronomilor regionali spre executare.⁷² La aceeași dată nu cunoștea însă situația din județul Ciuc, deoarece președintele comisiei județene de acolo, deși mereu somat, n-a înaintat consilierului agricol de la Brașov încă nici o copie de pe hotărîrile luate în problema arendărilor forțate și nici nu le-a făcut cunoscut nimic în legătură cu această problemă.⁷³

Cam în aceeași vreme, la 24 ianuarie 1921, în plasa Baia de Criș (județul Hunedoara), din 14 decizii privind arendările forțate, 12 erau executate.⁷⁴

Comisiunile locale și comisiunile județene, instituite în temeiul decretului-lege 3911/1919 pentru aplicarea reformei agrare în Transilvania, au lucrat, după cum atestă întregul material folosit, de la constituirea lor pînă în anul 1921 inclusiv, pentru arendările forțate. Scopul înființării nu și l-au realizat astfel. S-a întîmplat cu comisiunile locale și cele județene ceea ce se petrecuse cu o parte din însăși decretul-lege de reformă agrară 3911/1919. Articole întregi din el au fost preluate de instrucțiunile ce reglementau problema arendărilor forțate. Suprafețele de teren arendate forțat în anii 1920—1921⁷⁵ se datorează însă acestor comisii.

67 *Ibidem*.

68 *Arhiv. St. Brașov*, fond citat, dos. nr. 1/1919.

69 *Ibidem*.

70 *Ibidem*.

71 *Ibidem*.

72 *Ibidem*, dos. nr. 4/1920, fila 47.

73 *Ibidem*.

74 *Arhiv. St. Deva*, fond, **Camera agricolă a județului Hunedoara**, dos. nr. 34/1920—21.

75 Cf. Emil Petrîni, **Reforma agrară** (În: Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș, 1918—1928. Vol. I, București, 1929, p. 305).

**SUR L'ACTIVITÉ DES COMMISSIONS LOCALES ET DES COMMISSIONS
DEPARTEMENTALES POUR LA RÉFORME AGRAIRE EN 1919—1920
DANS QUELQUES DÉPARTEMENTS DE TRANSYLVANIE**

(R É S U M É)

En partant des textes de loi et en utilisant ensuite des matériaux d'archives, l'auteur examine quelques phases de l'activité de deux institutions — les commissions locales et les commissions départementales — mises en place par le décret-loi 3911 de 1919, en vue de la préparation et de l'application de la réforme agraire. Sont analysés : le but et les attributions des commissions, leur phase initiale d'activité dans quelques départements de Transylvanie, enfin leur transformation qui, d'institutions créées en vue d'appliquer la réforme agraire a fait des institutions qui, au cours des années agricoles 1919—1920 et 1920—1921, ont contribué à l'affermage forcé des terres.